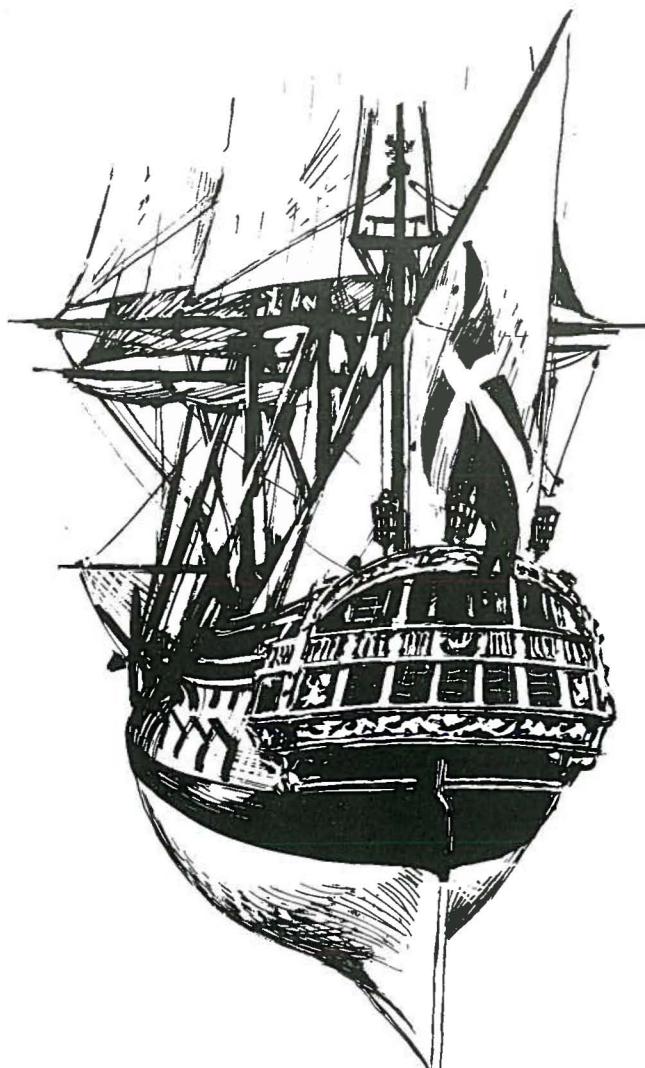

Marinehistorisk Tidsskrift

november 1970

3. årgang

Nr. 4

INDKALDELSE TIL MØDE PÅ SIDE 2

MARINEHISTORISK
TIDSSKRIFT
november 1970 3. årg. 4

udgives af
Marinehistorisk Selskab,
Selskabet Fregatten Jyllands
Venner og Selskabet Orlogsmuseets
Venner

ekspedition:
Lektor Jørgen H. Barfod
Ved Fortunen 10 A
2800 Lyngby, tlf.: 87 22 54

redaktion:
Cand. phil. Hans Chr. Bjerg
Akademivej 35, 2. tv.
2800 Lyngby, tlf.: 87 01 72

udsendes
4 gange om året til med-
lemmer af de tre udgivende
selskaber

abonnement
kan tegnes gennem de ud-
givende selskaber eller
ved henvendelse til ekspe-
ditionen

eftertryk
af hele artikler kan kun
finde sted efter aftale

forsiden
er tegnet af marinemaleren
Søren Brunoe og forestiller
modellen af orlogsskibet
FYEN på Orlogsmuseet.

I ANLEDNING AF

Peter Tordenskiolds død den 12. november f. 250 år siden er dette nummer af Marinehistorisk Tidsskrift viet den bekendte dansk-norske søhelt. Adskillige aviser og tidsskrifter har denne måned indeholdt artikler og opsatser om søhelten. Emnet er blevet klassisk i den forstand, at det stadig kan fånge og betage. Et godt ting er, at de mindehøjtideligheder, der holdtes i forbindelse med 250-årsdagen for heltenes tragiske død, blev afviklet uden økonomisk pugnament af stridigheder mellem danskere og nordmænd, således som tilfældet var i 1920 da 200-året fejredes. På grund af porto-priserne og de udgivende selskabers økonomi var det ikke været muligt at lave et udvidet nummer kun med Tordenskiolds stof.

Den store norske Tordenskiolds-forsker, kommandør Olav Bergersen har i Norsk Biografsleksikon netop nu afsluttet sin sammenfatning af Tordenskiolds liv beregnet til brug for didaktikken. Da det skønnes, at denne specielle artikel vil have interesse i danske marinehistoriske kredse, vil Bergersens ret omfattende artikel blive gengivet her i tidsskriftet i 2-afdelinger.

Det er med sorg, at redaktionen har modtaget meddelelsen om formanden for selskabet Fr. demanns død. Fr. Hedemann var personificeringen af det sisyfos-arbejde, som en lille kreds af entusiaster gennem mange mange år har udført for at vedligeholde det kulturarhanske og marinehistoriske klenodie, som frøgatten JYLLAND er.

MARINEHISTORISK SELSKAB

afholder almindeligt medlemsmøde torsdag den 3. december 1970 kl. 20 i Søofficersforeningens lokaler, Ovengaden o. Vandet 62 B. På mødet vil der blive holdt foredrag af

Cand. phil. Hans Chr. Bjerg

om

Søkrigen 1709-20

I anledning af 250-året for viceadmiral Peter Tordenskiolds død fortæller redaktøren af Marinehistorisk Tidsskrift om den sømilitære baggrund for den kendte dansk-norske søhelts virke.

Efter mødet vil der være lejlighed til at hygge sig omkring et smørrebrødsbord. 3 stk. smørrebrødssnitter, øl, kaffe og kage incl. servering kr. 12,00. Indtegning til dette må ske senest tirsdag den 1. december ved henvendelse til sekretæren, lektor Barfod, tlf. 87 22 54.

FREDERIK JOHAN HEDEMANN.
IN MEMORIAM.

Den 5'Oktober 1970 afgik Frederik Hedemann ved Døden og dermed mistede Fregatten "Jylland" en utrættelig Forkæmper for dette vort gamle Orlogsskibs Bevarelse.

Hedemann, der fødtes den 11' Juni 1890, kom som Søn af en Søofficer allerede i de unge Aar ind paa Kadetskolen i Nyboder for at følge i Faderens Fodspor. Han gik imidlertid snart over i Forsikringsvirksomhed, hvor han efter en alsidig Uddannelse i Udlændet etablerede sig i København som Assurandør. Ved Siden af denne Virksomhed dyrkede han mange andre Interesser og kom i Aarenes Løb i Spidsen for omfattende filantropiske og nationale Foreninger.

Det var derfor naturligt, at Hedemann i 1936 blev opfordret til at varetage Formandsskabet i Bestyrelsen for det den Gang nystiftede Selskab "Fregatten "Jylland" 's Venner", som skulde assistere Komiteen til Fregattens Bevarelse med at skaffe Midler til Istandsættelsen og Vedligeholdelse af den minderige gamle Træfregat.

Dette krævende Arbejde udførte Hedemann igennem alle Aarene lige til sin Død baade her og som Næstformand i det landsomfattende Fællesudvalg til Fregattens Bevarelse, som senere har afløst Komiteens Arbejde for Genopbyggelsen af dette vort kulturhistoriske og marinehistoriske Klenodie. - Efter at det i Trediverne var lykkedes at indsamle Midler til Hovedreparation af Fregattens Skrog og Rejsning kom desværre Skuffelsernes Aar, hvor "Jylland" som bekendt under den tyske Besættelse led saa megen Overlast, at Fregattens imponerende staaende Rigning maatte tages ned, ligesom selve Skroget blev mere og mere angrebet fordi nødvendige Tilskud fra ofentlige Midler ikke mere kunde skaffes, trods det at Fregatten jo stadig ejes af vort Forsvarsministerium. Hedemann havde dog den Opmuntring at se "Jylland" blive slæbt fra København til Ebeltoft, hvor den nu ligger vel fortøjet og aarlig besøges af talrige Interesserede.

Entréindtægterne herfra kan dog kun kummerligt bidrage til at forhindre den tiltagende Nedbrydning af Vejr og Vind af den fordums saa smukke Orlogsmænd.

Hedemann er udnævnt til Ridder af Dannebrog paa Grund af sine Fortjenester, og hans Navn vil med Taknemmelighed blive bevaret af de, der har Forstaaelse og Sans for Arbejdet med Bevarelsen af vort Lands kulturhistoriske Minder.

O R L O G S M U S E E T

Den succesrige udstilling i Rødovre Centret viste, at der er behov for, at Orlogsmuseet i stor udstrækning viser sit ansigt ud ad til på steder, hvor der i forvejen kommer mange mennesker. Orlogsmuseet har i lighed med denne udstilling i november vist en mindre maritim udstilling i Handelsbankens hovedsæde i København. Udstillingen flyttes nu til Ålborg.

På udstillingen redegøres der i småglint for orlogsflådens stilling under den florissante periode i slutningen af det 18. århundrede som "Søhandelens beskyttere", et forhold, som det synes naturligt at belyse i en banks lokaler. Søofficersuddannelsen er det andet emne, som udstillingen anskueliggør. Der vises de fremragende håndkolorede kadetarbejder og i denne forbindelse nævnes H.C. Sneedorffs virke som Søkadetakademiets dygtige chef 1797-1824. Som følge af Søkadetakademiets gode omdømme - og naturligvis den nationale begejstring - steg antallet af kadetter i begyndelsen af det 19. århundrede voldsomt.

Tøjhusmuseets foredragsrække 1970-71

Fra Ditmarsken til Brømsebro
Dansk militærhistorie 1500-1645.

I foredragsrækken resterer endnu:

Museumsinspektør, cand. mag. Egon Eriksen: "Kanoner i felten og på voldene". Tirsdag 2 FEB 1971.

Oberstløjtnant Helge Klint: "Fra Malmøhus til Christianspris. En periode i dansk fæstningshistorie". Tirsdag 16 FEB 1971.

Kommandørkaptajn Erik Borg: "Fra karavel til orlogsskib, Den danske flåde fra kong Hans til Christian IV". Tirsdag 1 MAR 1971.

Museumsinspektør, cand. mag. Inga Flemming Rasmussen: "Fra rigsbanner til regimentssymboler". Tirsdag 16 MAR 1971.

Alle foredrag afholdes i Tøjhusmuseets foredragssal, indgang: Frederiksholms Kanal 29, og begynder kl. 20,00 pr. Indtegning til foredragsrækken på Tøjhusmuseets kontor, ev. telefon: 11 60 37, lok. 95. Indtegningsgebyr: kr. 12,00. Giro: 14 57 40.

PETER TORDENSKIOLD

Den store norske Tordenskiold-forsker, kommandør Olav Bergersen (født 1880), Trondheim, har netop til Norsk Biografisk Leksikon afsluttet sin artikel om den dansk-norske søhelt. Nedenfor og i det følgende nummer af Marinehistorisk Tidsskrift gengives denne artikel på klingende norsk. Efter at hele artiklen er bragt, vil der fra redaktionens side fremkomme enkelte kommentarer til denne.

HCB.

TORDENSKIOLD, Peter Wessel, adlet under navnet T., 1690-1720, sjøofficer, sønn av kjøbmann, senere rådmann i Trondheim, Jan (Johan) W. og Maren Schøller, f. i Trondheim 28/10 gammel stil 1690 (ikke 1691), d. i duell på sletten Sehlwiese ved landsbyen Gleidingen nær byen Hannover, men beliggende i Hildesheim-området tilhørende kurfyrstendømmet Köln, 12/11 ny stil (ikke 20/11 eller 30/11) 1720. Ugift.

Slekten Wessels oprinnelse er uklar. Det er oppgitt at den skriver sig fra Holland; men vi tør regne med at T.s farfars far, Jan Wessel d.e., som er nevnt som kjøbmann i Bergen 1637, var sønn av en Peter Wessel fra Emden (i Nord-Tyskland), som tok borgerskap i Bergen 1625. T.s far Jan Wessel blev 1693 kongelig embedsmann som rådmann i Trondheim. Men han var også stor eiendomsbesidder på landet. I offentlige dokumenter blir han benevnt jorddrott som eier av det store Stjørdalsgods med 63 opsiddere, store skoger og flere sagsbruk. Med sin hustru fikk han Ringve storgård ved Trondheim, og ved Jonsvannet eiet han begge Jervan-gårdene, Kusetten og Hugåsen med store skogeiendommer. Også inne i byen var han stor eiendomsbesidder, og han eiet flere skib og skibsparter og drev med disse eksport av produkter fra egne skoger.

T.s mor Maren Schøller var datter av Christoffer Eylersen Schøller og tremenning av ovennevnte oberst Caspar Schøller. Hun tilhørte dermed den store trønderske patrisierslekt, som også strakte sine grener ned til Danmark, hvor T. kom i berøring med den. Minner efter Schøller'ne finnes ennu i Trondheim, i "Schøllergården" (Stiftsgården), oppført av geheimerådinne Cicilie Schøller, enke etter Maren Schøllers tremenning konferensråd og kammerherre Stie Tonsberg de Schøller; den er nu kongebolig.

T. var sig denne sin sociale bakgrunn bevisst og følte sig trygg ved den op gjennem sitt bevegede liv. "Der erre Mange udj hans Kl. Maist. tieneste, der erre større mend og icke er af saa god familie som Jieg", skriver han i egenhendig brev til kongen av 4/10 1715.

Peter Wessel vokste op som en av de yngste i en meget stor barneflokk. Foreldrene hadde 12 sønner og 5 døtre, dessuten en pleiedatter. Peter var nr. 10 av sønnene, nr. 14 av hele barneflokkken. Han var en villstyring, det er det ingen grunn til å tvile på; men av nogen ondartet natur har det neppe vært. Rådstueprotokollene er bevart, og blandt den sverm av ungutter som er notert der som innkalt for gateuorden, finnes ikke Peter Wessels navn. At hans far satte ham i skredderlære og påla skredderen å holde gutten skarpt, men med ringe hell, er et trekk som stammer fra T.s første, litet pålitelige biograf C.P. Rothe, og hører sannsynligvis til det mytestoff, som denne forfatter så rikelig gir til beste. Skredderlaugets protokoller, som også omfatter lærlinger, er bevart, og Peter Wessels navn finnes ikke der i det hele tatt. Mulig kan han ha vært satt i lære pro forma for en ganske kort tid.

Det er sannsynlig, men kan ikke dokumenteres, at Peter Wessel i likhet med flere av sine brødre har gått etpar år på Trondheims Katedralskole, antagelig i 10-12 års alderen. At han i unge dager også har fart til sjøs, på "Rigens Strømme" (skjærgårdsfart med faren sin skib?), har vi hans eget vidnesbyrd for. At han i ung alder rømte hjemmefra, bekrefter han også selv, i det ovenfor nevnte brev: "Det forvolte min ongdoms Daarlighed, at jeg bort løeb fra mine Foreldre som Een forloren Søen". Tidspunktet da han rømte, er ikke helt sikkert; men en tidsangivelse i et brev 1706 tyder på at det har vært i 1704. Rothe setter rømningen i forbindelse med kong Frederik IV's besøk i Trondheim ved månedsskiftet juli-august 1704, og sier at han sluttet sig til kongens følge. Det er uklart hvordan en 14 års gutt kunne få være med kongens følge, ikke bare sydover gjennem hele Norge, men også over sjøen til Fladstrand, og videre til København. Men faktisk var han i september 1704 i København.

Her oppsøkte han kgl. konfesjonarius, dr. Peter Jespersen som var en ungdomsvenn av hans far. Hoffpresten tok sig faderlig av ham, sørget for han livsophold ved å la ham arbeide i huset som tjener og stallfutt, og fikk også bragt i stand en forsoning med hans foreldre i Trondheim. Det ser ut til at Peter Wessel er blitt i dr. Jespersens hus helt til november 1706. Det han tok sikte på, var å komme inn på sjøkadettakademiet, og fra 1706 fører han en forbitret kamp med dette for øie. Han stilte sine ansøkninger - den første datert 28/3 1706 - til kongen, men motarbeides av den dyktige, men egenmektige admiral Christen Thomesen Sehested, der som akademiets chef selv ville bestemme hvem som skulle komme inn, under den nepotismens høikonjunktur som hersket da. For å skaffe sig utdannelse i sjømannskap og navigasjon, gikk Wessel på langfart - først, november 1706-juni 1708, til Vestindien og senere, oktober 1708-juni 1710, til Trankebar i Indien. Fra den siste tur kom han hjem som 3dje styrmann. Imellem de to langfarter gjentok han sine ansøkninger, og da kongen var på lyttur til Italien - og Sehested alt-så utenfor direkte innflytelse -, blev Peter Wessel 11/1 1709 utnevnt til sjøkadett.

Da han høsten 1710 gjorde land i Bergen, og av sin slekt der fikk høre om utnevnelsen, forlot han skibet og kom sig ned til København og inn på sjøkadettakademiet, hvor han deltok i undervisningen til våren 1711, da han forlangte sig eksaminert. Sehested forsøkte fortsatt å motsette sig Wessels forlangende; men Admiralitetet støttet ham, foretok eksaminasjonen og beordret ham - fremdeles som kadett - ombord på fregatten "Postillon" som næstkommanderende. Og 17/7 1711 blir han av Admiralitetet - fremdeles under motstand fra Sehested - utnevnt til sekondløjtnant, med forbigåelse av 14 andre kadetter som hadde høiere anciennitet enn han.

Dermed var Peter Wessel kommet sig indenfor sjøofficerenes rekker, og vi kan kaste et raskt overblikk over hans virke som sådan. Krigen var jo allerede begynt (1709) da han høsten 1710 kom til Bergen.

T.s korte, men innholdsrike liv som aktiv sjøofficer kan yrkesmessig deles i to perioder: krysser- eller fregat-perioden og den strategiske periode.

Den første periode, som strakte seg fra våren 1711 til våren 1716, var han underlagt slottsloven på Akershus, og hans tjenstgjøring her var altså i utpreget grad viet norske interesser. Hans virke gikk ut på beskyttelse av norsk skibsfart og handel, og hans krysseområde strakte seg fra Trondheimsleden i nord til Shetland og de skotske kystrer i vest, til den hollandske kyst i syd og så innover

Skagerak og Kattegat, med Fladstrand i syd og Stavern i nord som faste holdepunkter.

Tjenstgøringen her gikk ut på konvoiering, først og fremst på Fladstrand, dernæst på Holland og endelig på Bergen. Hertil kommer - hvad han selv stadig maste på å opnå - fri kryssertjeneste, hvorunder han jaget til døde de plagsomme svenske kapere, som han forfulgte helt inn på svenske befestede havner. Ved et frisk initiativ overfor vicestattholderen, den maktige general Løvendal fikk han allerede 1711 snauen "Ormen" å føre. Senere - 1712 - fregatten "Løvendals Galley", som gjennem hans førerskap har fått en egen plass i historiens belysning. Begge disse fartøier var bygget hos Jørgen Pedersen i Langesund. Mellem Peter Wessel og Løvendal opstod et merkelig forhold, som Wessel selv karakteriserte derhen, at han var mere som eb far enn som en "general en Cheff" for ham. Denne venerasjon for den høye herre varte livet igjennem. - I slutten av perioden første Wessel den store fregat "Hvide Ørn", som han i slaget ved Femern 1715 hadde erobret med sin lille "Løvendals Galley".

Den første periode er dog ikke helt viet de norske farvann. Da han høsten 1712 - angivelig av storm - var drevet helt ned til Sundet, blev han av flåtechefen, generaladmiral Gyldenløve, i ordre av 24/9 s. å. gitt i opdrag med sin skarpseilende fregat inntil videre å gjøre tjeneste som flåtechefens personlige eklerør i hele farvannet mellom Trælleborg og Møen, hvor det nettop i disse dager foregikk betydningsfulle svenske flåtebevegelser. Dette arbeide utførte han med slik fremragende dyktighet at Gyldenløve straks ble opmerksom på ham, og 14/10 1712 utnevnte ham fra sekondløitnant til kapteinløitnant. Han sprang altså over hele premierløitnant-klassen, og forbikikk ved dette avansement ialt 51 sekond- og premierløitnanter. Han var da ennu ikke fylt 22 år. - Følgen blev at flåte- og eskadrechefene kappedes om å få den unge mann i sin tjeneste når noget virkelig var på ferde. På denne måten blev han flere ganger sporadisk kalt ned til Østersjøen. Og hver gang dette skedde, skrev han til Slottsloven og bad om dens hjelp til snarest å komme op til sin stasjon i Norge igjen. Og Slottsloven var like ivrig for å få ham tilbake igjen.

Under en av disse nedkallelser til Østersjøen - i 1715 - kommer hans lederevner til synne, egenskaper som lå langt utenfor en fregattchefs virkeområde. Det var da han etter slaget ved Femern 25/4 s. å. ved en snarrådig optreden hindret den svenske flåtechef grev Wachtmeister i å ødelegge 5 av sine linjeskip. Han tok dessuten Wachtmeister til fange og førte ham ombord til admiral Gabel. Som nevnt ovenfor, var det også i dette slag han nedkjempet og erobret den langt overlegne svenske fregatt "Hvita Ørn", et av den svenske flåtes mest hurtigseilende skip, som han derefter selv fikk overta, og som under navnet "Hvide Ørn" blev skueplassen for en rekke av hans mest lysende bedrifter.

Adskillig tidligere, 28/1 1715, hadde Wessel i brev til kongen søkt om å få kommandoen over samtlige fregatter i "Nordsjøen" - dvs. alt farvann nord for Sundet - ; med disse vilde han påta sig ikke bare å holde Nordsjøen ren for kapere, men også å ødelegge eller erobre de svenske linjeskip eller fregatter som drog på punkt i Nordsjøen fra Göteborg. Anmodningen blev 8/2 med hånd avvist av Admiralitetet. På slutten av året blev han tildelt avdelingschefs kommando i Østersjøen; men Stralsunds fall 22/12 gjorde dette gjøremål omonst. Det er verdt å merke, at mindre enn et år derefter var han kommanderende sjøofficer i Nordsjøen, og det under ganske andre forhold enn da han selv søkte om det.

Det som imidlertid i den første periode i sterkeste grad karakteriserer Peter Wessel, det var hans enestående begavelse på det taktiske område. Riggen var sejlskibstidens maskineri. Å få den trimmet på riktig måte, og å få den betjent på riktig måte av virkelige sjøfolk under henderne på et talent på det sjømannsmessige og det taktiske område, det var selvølgelig veien til opnåelse av de virkelig store resultater i det som i sjøkrigstjenesten kalles for enkeltskibstaktikken.

Men det var ikke bare den rent taktiske side av skivets håndtering Wessel gjorde furore med. Med sin sprudlende offensive ånd kom han som et uvær inn i den dansk-norske flåte, hvor offensiv opptreden var et såre ukjent begrep. Målet der var å føre krit uten å risikere noget, og følgelig blev der heller intet utrettet. Reaksjonen innen etaten karakteriseres på en eklatant måte gjennem den omstendighet at den meget unge mann høsten 1714 blev satt under tiltale ved krigsrett fordi han 26-27/7 s.å. ved Lindenes hadde vært i kamp med en engelsk bygget, engelsk ført og engelsk bemannet fregatt av meget overlegen styrke, som innkjøpt i England var på vei til Sverige for å innlemmes i den svenske flåte. Fenomenet kan vanskelig forklares anderledes enn at man ganske enkelt ikke forstod ham. Men Peter Wessels manøvere var av samme offensive natur som hans evne på fregattens skanse, slik at resultatet blev at han ikke alene blev blankt frikjent - 15/12 1714 - , men endog - etter eget forslag - utnevnt til kaptein 28/12 s.å. - 24 år gammel. Men toppen på sine taktiske prestasjoner som fregattchef nådde han i oktober 1715 under sin kamp med et svensk linjeskip og en svensk fregatt samtidig. Da stod man helt uforstående overfor hans ferd.

På dette spesielle område er Peter Wessel blitt stående i sjøkrigshistorien som en av de meget få av virkelig format. Den franske sjøkrigshistoriker Charliat skrev i 1933 en artikkel i "La Revue Maritime", hvor han foretar en sammenstilling av de tre sjøofficerer i verdenshistorien som han mener utskiller seg i særlig grad på dette spesielle område. De tre er: Jean Bart (Frankrikes skøhelt), Paul Jones (U.S.A.s naval hero) og T. - Jean Bart Nordique, som Charliat kaller ham. Mere behøver vi vel ikke å si om den første periode, Bare der kanskje: ta navnet Peter Wessel ikke må glemmes for det nye Tordenskiold.

Om hans nasjonale bakgrunn i denne periode er det å si at den allerede her skinner sterkt igjennem i hans brev og i hans virke. I sin rapport til Kongen etter kampen ved Lindenes i 1714 kaller han sig en fattig norsk gutt. Og da han i 1712 skulle komponere sitt signet, valgte han som heraldisk utstyr sitt fedrelands nasjonale symbol, den springende løve med krone, dog uten våben. Det får en vel si er en adskillig pretension handling fra en meget ung fregattchefs side; men på den annen side kan vel neppe en nasjonal innstilling få en sterkere markering.

Ved avslutningen av den første periode bør kanskje også nevnes at helt fra 1712 kan man konstatere en merkelig fortrolig tone mellom den meget unge fregattchef og flåtens øverstkommanderende, Ulrik Christian Gyldenløve. Gjennem Wessels brev får en inntrykk av at han de få gangene han er i Kjøbenhavn, går inn og ut av kongesønnens palé som om han hørte hjemme der. Gyldenløve var T. en god støtte når mest det knep ved forskjellige anledninger, og det var forsåvidt for T. et beklagelig tilfelle at Gyldenløve døde allerede i 1719; for hendingene hadde janskje ikke tatt den tragiske vending ved T.s død som de gjorde, hvis denne innflytelsesrike mann

hadde hatt anledning til å dempe de krefter som da kom til utfoldelse.

Den annen periode i T.s sjømilitære liv innledes med nobiliteringen 24/2 1716. Der hviler en viss mystikk over denne ophøielse. Den direkte foranledning kan nok påvises gjennem henvisning til den heraldiske utformning av hans adelsskjold, det vil si feltet med den hvite ørn, alluderende til det skib, hvormed han nettop i det siste år hadde gjort en så enestående innsats. Men selve bakgrunnen for utmerkelsen er vanskeligere å påvise. En pekepind ligger det kanskje i det ovenfor refererte brev til kongen 4/10 1715, hvor han understrekner sin solide sociale bakgrunn. At han altså kanskje selv har pekt på det betimelige i kongens adferd. En slik hypotese støttes muligens gjennem den omstendighet at han simpelthen flytter over fra sitt eget private signet til sitt afrøssekjold den springende norske løve, riktig nok uten krone, men nu med våben. Når en så tar i betraktning, at det er i den danske adelsstand han ophøies, så tør der ligge noget av en utfordring i denne understrekning av hans norske nasjonalitet. Den omstendighet at farvene er blått på gylden grunn, er på dansk hold blitt tydet som et heraldisk raffinement, idet disse danske våbenfarver skulle markere hans "tilhørsforhold". Denne samme danske adel kom ham i alle fall ikke til undsetning da han ved sin død blev utsatt for en så nedverdigende behandling.

T.s utpreget strategiske legning kommer tydelig til uttrykk allerede fra våren 1716, da han som fregattchef var underlagt viceadmiral Gabel i "Nordsjøen" under Karl XII's angrep på Norge. I engstelse for sitt fedrelands skjebne drog T. i april - uten sin eskadrechefs vidende og vilje - op til slottsloven på Akerhus og foreholdt den nødvendigheten av å overføre fra Jylland de der stående bataljoner til forsterkning av den norske hær. Slottsloven turde intet foreta sig uten general Lützows og Gabels avgjørelse i saken. For å nå sitt mål betjente T. sig av et strategema, idet han - uriktig - utgav sig for overbringer av ordre fra konseilet i Kjøbenhavn i saken; de nødvendige transportskip hadde han i egen maktfullkommenhet sørget for. Slottsloven lot sig overbevise og gav den nødvendige ordre, og i løpet av nogen dager var bataljonene på plass i Norge.

Fra slottsloven drog T. på sin fregat direkte ned til Kjøbenhavn og forela for Gyldenløve nødvendigheten av å skaffe Fredriksten festning forsyning, da den kun hadde en måneds proviant tilbake. Koste hvad det vilde, skulde han i tilfelle med utpekt spesialfartøier forvere det på begge sider befestede Svinesund. Han blev utstyrt med den nødvendige kommando til gjennemførelse av den dristige plan, men strid innen etatene om eiendomsretten til den proviant som var stillet til disposisjon, førte til at planen strandet.

Men samtidig med dette hadde T. likeoverfor Gyldenløve fremholdt nødvendigheten av å slå ut det svenske skjærgårdsmateriell, som beskyttet den tilførselslinje som fra Göteborg til Dynekilen utgjorde Karl XII's livslinje. Gjenem Gyldenløve fikk han utvirket kongens spesielle ordre om at han skulle føre kommandoen over disse spesialskip, idet han i sin skrivelse til kongen av 21/6 hadde hevdet at han av Gabel var "forlanget" til å lede en slik offensiv. Også dette var imidlertid et strategema, som et av hensiktens opnåelse helliget middel. Imidlertid var der denne gang til hans seilordre knyttet det uttrykkellige forbehold at han ved sin ankomst til Norge skulde melde sig hos Gabel.

Transporten fra Göteborg til Dynekilen - hvorfra den skulde føregå på hesteryggen eller på annen måte til trakten rundt Fredriksten - hadde pågått helt fra 12/5, uten at Gabel hadde maktet å leg-

ge hindringer i veien for den. 27/6 var orlogsskibet "Stenbocken" og 7 galeier kommet inn med resten av beleiringsartilleriet på 5 transportskip, og 5/7 var de resterende 3 galeier kommet inn med 3 transportskip med proviant og utstyr.

Da Karl XII fikk melding om det lenge ventede beleiringsartilleris ankomst, drog han 3/7 personlig ned til Dynekilen, hvor de tjenstgjørende sjøofficerer bedyret ham at transporten lå trygt der, da "ingen var capabel at komme til den". Rent sjømannsmessig sett var det nok også meget som talte for en slik opfatning, for et støt inn i den lange og meget trange kile vilde i seilskibstiden fortone sig for nogen hver som noget av en halsløs gjerning. For selv om en med stående vind kunde seile kilen inn, så vilde også samme vind hindre en seilas ut gjennem et trangt løp som da måtte påregnes besatt av svenske tropper.

Karl XII blev i alle fall så begeistret over disse sjøofficerers sakkynlige forsikring, at han på stedet nobiliterte et par stykker av dem.

Da T. om kvelden 7/7 kom til ankers ut for Koster, stod han overfor et vanskelig valg. Skulde han følge sin kategoriske ordre om å melde sig hos Gabel - som lå helt opp ved Larkollen med sin eskadre - eller skulde han benytte den gunstige vind og seile rett inn i Dynekilen? Valgte han det første, risikerte han Gabels nei, og under enhver omstendighet tapet av overraskelsesmomentet som en avgjørende faktor i et foretagende som dette.

T. valgte det siste. Sett ut fra et sjømilitært strategisk synspunkt var det det eneste rette. Sett ut fra et kommandomessig og ordremessig synspunkt var det i farlig grad tjenstlig forkastelig. For det er i alle fall sikkert nok, at hadde det gått galt - og risikoen for det var meget stor - så hadde han fått en krigsrett på halen, som etter all sannsynlighet hadde satt en stopper for hans ville flukt.

Han gikk altså til angrep - og alle kjenner resultatet. Der fantes ikke flisa igjen da han om natten bukserte sig ut med sitt bytte gjennem det trange løp. Det var tapet av hele skjærgårdsmateriellet og beleiringsartilleriet i Dynekilen, som tvang Karl XII til det tunge skritt hurtigst mulig å komme sig over broen i Svinesund og dermed for denne gang oppi planen om eroberingen av Norge. Og det er nyanskaffelsen av beleiringsmateriellet og gjenoppbygningen av en skjærgårdsflåte som nu blir kongens første skritt til gjenoptagelse av offensiven mot Norge på ny frisk.

Det er T.s klare sjømilitære strategi som i disse vårmåneder 1716 har preget begivenhetene. Hans innsats i Dynekilen har vist veien for den art av krigsføring som er den eneste som kan verge hans fedreland mot en krigerkonge som Karl XII. Dynekilen blir derfor den betydningsfulle innledning til hans videre sjømilitære strategi på Bohuslänskysten. Så lenge hans linje blev fulgt, lå kontrollen over situasjonen trygg i norske hender. Men svikt i strategisk tenkning, og svikt i personlig holdning, slo kontrollen ut av nordmennenes hender. Vi skal kortelig skissere også dette.

For T.s eget vedkommende kan det sikkert sies at han så sig selv som utvalgt av Gud til å redde sitt høit elskede fedreland i dets betrente stilling. Dette fremgår tydelig av hans to brev til Gyldenløve under sitt ophold i København i juni 1716. Hjelp mig nådige herre, sier han, ti jeg vet Gud er med mig.

Men på ett område av risikoen råkte T. i alvorlig fare. Det var i forholdet til Gabel. Der er fra dansk hold gitt uttrykk for den opfatning at han "fratok" Gabel et Dynekilen. Opfatningen er neppe

holdbar, allerede av den grunn at en kritisk vurdering av Gabel som aktiv sjøofficer må overbevise en om at han aldri vilde kunnet prestere noget Dynekilen.

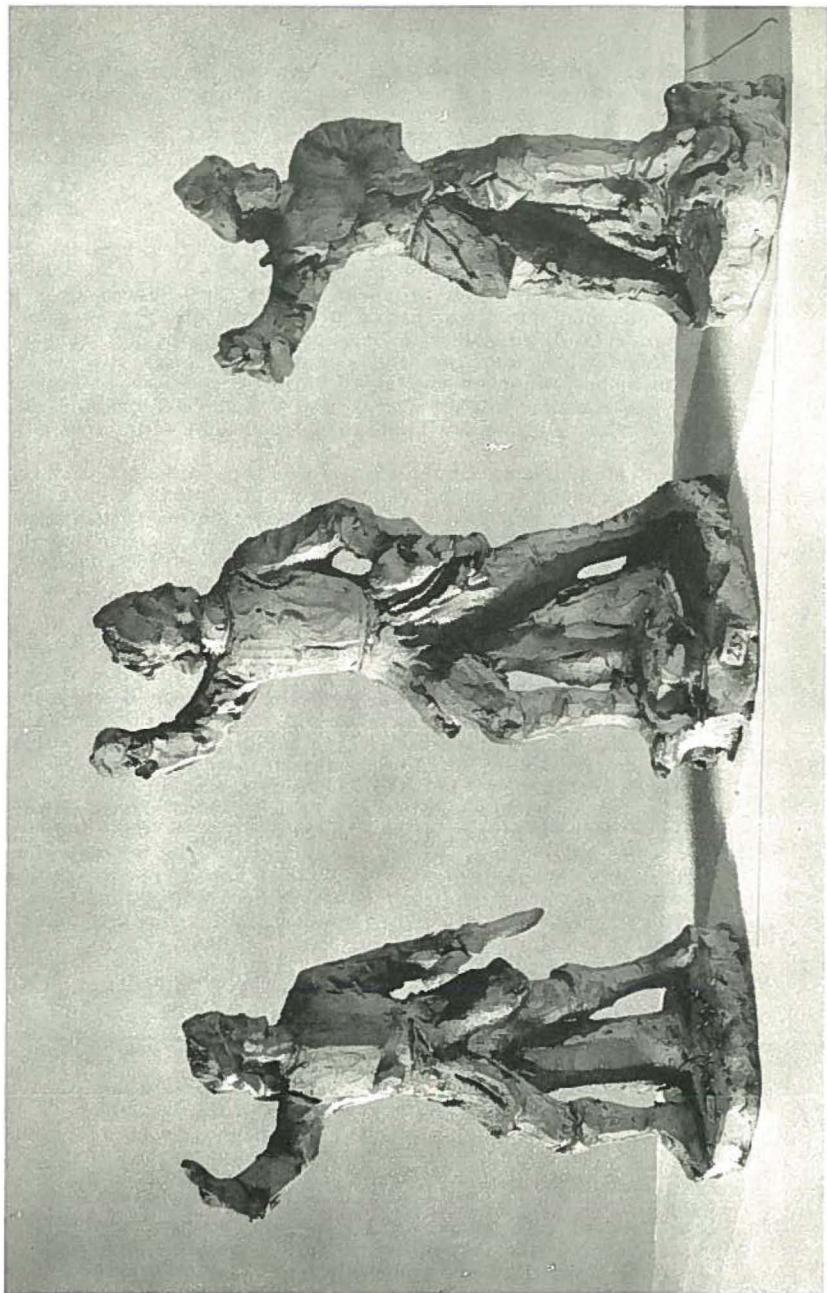
Men det var heller ikke ut fra realiteter at faren truet. Saken er den, at i forholdenes medfør, og på grunn av en uheldig optreden umiddelbart etter begivenheten, hadde Gabel hatt den vanskjebne å miste ansikt. Og en slik tilstand er ikke ufarlig hos en mann med stor innflytelse. Og det var nettop en slik, Gabel blev utstyrt med det påfølgende år. Vi utsetter derfor til da med å peke på bakgrunnen for T.s vanskeligheter dette år.

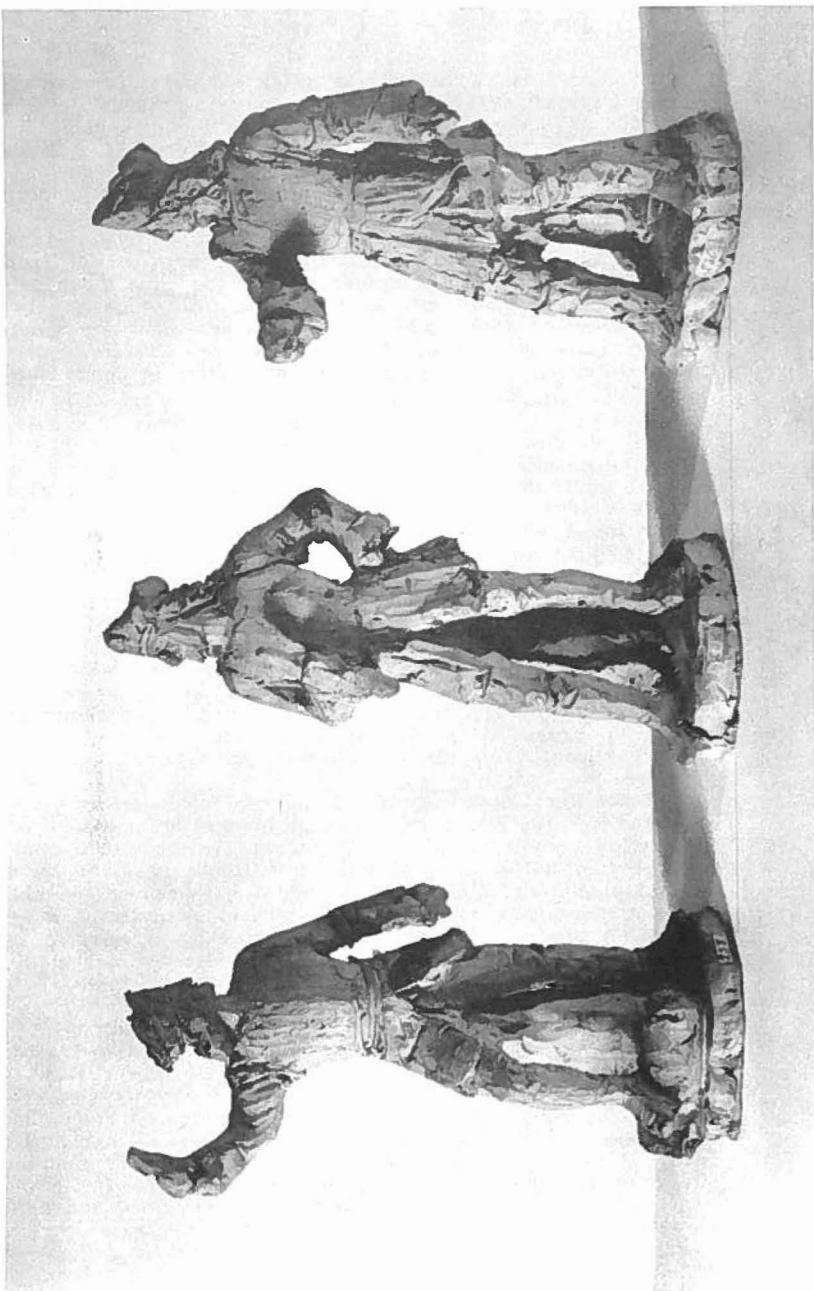
Nu i 1716 blev han beordret ned til Kjøbenhavn, hvor kongen 19/7 utnevnte ham til kommandør og tildelte ham den såkalte sjøkrigsmedalje i gull og i dobbelt størrelse. Han nøjet sig imidlertid ikke med dette, men insisterte på at de av hans officerer som han mente hadde utmerket sig, også burde få medaljen: "Forventer i alledybeste underdanighed Deres Majts Naades Teign for os Dynekilens Norske Drenge af Landsmænderne Kand see Deres Majt haver lagt Naade til Naade."

Forslaget om gullmedalje til officerene gikk da også igjennem; men bakgrunnen for hans vending om Dynekilens norske gutter har også et videre perspektiv, idet rullene over de deltagende mannskaper viser at for sjøfolkenes vedkommende var nærmere 90 % norske - fordelt på samtlige sjømilitære distrikter med Bragernes som en god nummer én - og for soldaternes vedkommende 94 %, med Vesterlenske, Bergenhusiske og Søndre Trondhjems regimenter som representanter for den norske hær og med sistnevnte regiment som det helt dominerende. Dette med "Landsmænderne" som honnørens voktere viser da også tydelig nok at T. - sammen med deltagerne - er sig bevisst at det er Norges spesielle interesse de har kjempet for. For øvrig er det også et særdeles tiltalende trekk at han av sin egen lomme utbetalte ganske betydelige beløp til de sårede etter kampen.

Men betydningen av T.s innsats i Dynekilen gav sig utslag også gjennem den ting at han 14/11 1716 blev utnevnt til Gabels efterfølger som kommanderende sjøofficer i "Nordsjøen". Dette betyr intet mindre enn de høie myndigheters anerkjennelse av hans strategiske syn som det riktige under en fortsatt kamp for Norges selvstendighet mot Karl XII's forventede nye angrep. Det var et riktig - om enn dristig - valg av en mann som nettop var fylt 26 år. At han selv har hatt en finger med ved avfattelsen av den for innehaveren bestemte instruks, kan det neppe være tvil om; for den gir ham frie hender med hensyn til sjømilitære disposisjoner, selvølgelig under behørig samarbeide med Kommanderende General i Norge på områder av felles strategisk interesse.

På tidsskriftets midtersider gengives billedhuggeren H. V. Bissens forarbejder i brændtler til hans Torden-skjoldsstatue ved Holmens Kirke i København. Statuetterne beror i dag i Ny Carlsberg Glyptotek og oftentliggøres hermed for første gang ved stor imødekommenhed fra Dr. H. Rostrups side. På tidsskriftets bagside vises det udkast, der blev det endelige. Fotografisk gengivelse af denne statuette, ligeledes i brændtler, har tidligere været offentliggjort. Statuetterne på midtersiderne er opstillet i den rækkefølge i hvilken de menes at være blevet til. - Fot. Ny Carlsberg Glyptotek.

Studerer man T.s brev fra denne periode, får man et forstommende inntrykk av stadig og lammende pengemangel, ubehjelpeleg og famlende organisasjon og administrasjon under langsom fjernstyring fra uinteresserte kommissariater i Kjøbenhavn. T.s flåteavdeling hadde ikke noget reparasjonsverksted å ty til i Norge, og de penger han stadig trengte, skulde han få anvist av general Wedel, som selv hadde bruk for dem til den norske hær.

Følgen herav var at administrative vanskeligheter tørte på humør og evne til å løse de sjømilitære oppgaver som for T. fremstillet sig som målet for hans virksomhet. I så henseende får hans klare sjømilitære tenkning sitt uttrykk i den maritime strategis fundamentalssats, at det er ødeleggelsen av motstanderenes sjøkrigsressurs som er sjøkrigens store mål. Kan han altså ved en dristig offensiv mot den i Göteborg sammenpakke svenske flåte få denne satt ut av spillet, vilde intet fornyet angrep på Norge fra Karl XII's side kunne iverksettes. At dette er den riktige sjømilitære strategi, kan ingen skolert officer i yrket bestride.

Men en slik offensiv forutsatte overraskelse som et bærende element i foretagendet. T. seilte derfor sin flåte ned til Fladstrand, for derfra å støte rett inn i hokken i Göteborg og opprenne hele flåten. For å kunne nå frem i rette tid, måtte det slett seilende skipotskib "Archa Noæ" hjelpes med slep av fregatten "Søe-Ridderen". Chefen på denne, kaptein Vosbein, gav blaffen i T.s ordre og seilte 12/5 uten videre bort for øinene på eskadrechefen. Overraskelsesmomentet var dermed borte; angrepet kunde ikke gjennemføres 13/5 etter planen, og svenskene fikk tid til å legge en sperring av linjeskip tvers over elven. Da T. satte angrepet i verk 14/5, blev det således i sin form bare et hammerslag mot Göteborgs havn, men forsåvidt et betydningsfullt sådant, som det gav svenskene forståelsen av at en transportlinje til Norge under forhold hvor motstanderenes mottrekker var av en slik formidabel offensiv art, ikke lot sig gjennemføre.

Dette var i mai måned 1717. Ingen reaksjon av sjømilitær art var kommet fra Danmark. Men så hendte det noget betydningsfullt. 4/6 avløste viceadmiral Gabel general Eichstedt som oberkrigssekretær, hvilket vil si kongens høieste militære rådgiver for såvel Sjø- som Landetaten. Men dette betydde - skjebnesvangert nok - ikke bare et personskifte; det innebar også et systemskifte. Gabel innskrenket Admiraltetets naturlige område og myndighet, og hans hurtigt voksende, overordentlig store innflytelse på kongen forrykket de tilvante forhold i forsvarsvesenet på en uheldig måte, heter det fra spesielt sakkyndig hold.

Følgen var at Gabel nu mente å kunne få ram på T. Han sier i sin kritikk (brev til T. 8/6), at Hans Majestet ikke er aldeles vel fornøyet med den siste aksjon, hvor det har været sacrificert så mange folk uten at man var sikker på en lykkelig suksess. Selv om man hadde kunnet opprenne en snes fartøier, så hadde ikke dette rettferdigjort tapet av en snes mennesker, og så kommer Gabel med den overordentlig interessante lære at et skip kan man bygge på ett år, men til en god matros tiltrenger man minst 24 år.

Det har ingen hensikt å opholde sig nærmere ved dette uttrykk for absolut ukynighet på den sjømilitære strategis område. Det får være nok å peke på, at en mann med en slik sjømilitær innstilling fornuftigvis er utelukket fra enhver mulighet for å fremsette nogen påstand om at han var blit fratatt et Dynekilen. Han slutter da også med å si at T. herefter må innhente kongens (det vil si Gabels) approbasjon før han går til angrep av nogen importanse.

Men T. lot sig ikke stanse i sine strategiske planer på Bohuslänskysten. Som støtte for Karl XII's utbygning av en beskyttet tilförselslinje langs kysten var sterke befestninger i Strömstad et viktig ledd. Kunde han her få en godt beskyttet havn, vilde farten mellom Göteborg og hans hær ved Fredriksten være langt på vei til å svare til hensikten. Naturlig nok så T. det som sin opgave å slå ut Strömstad som befestet havn, før arbeidet var kommet så langt at et sjøverts angrep var utelukket. Altså gikk han til angrep på befestningene i Strömstad 18-19/7 1717.

I historisk belysning er der ingen tvil om at han også her var inne på den rette vei i strategisk henseende. Men angrep på faste batterier fra sjøsiden er nu engang erfaringsmæssig en problematisk affære. Og det blir sikkert sies at T. - som det heles leder - begikk en ufersiktighet ved selv å føre frem det isolerte stormangrep på det kongen i skrivelse til T. av 29/7 1717 uttaler, at han godkjener den av T. hidinntil første konduite - altså hans offensiv både ved Göteborg og ved Strömstad. Men i samme brev fremkommer også en annen opfatning på dette område, og det kan vel neppe være tvil om at det etter igjen er Gabel - kongens øverste militære rådgiver - som, i likhet med hvad han gjorde etter Göteborg, har lansert sin uholdbare strategi med skib contra matroser som utgangspunkt. Forholdet var det, at schoutbynacht Rosenpalm skulle føre en konvoj med forsterkninger op til den norske hær, og denne situasjon får Gabel snedigt utnyttet derhen, at Rosenpalm i Norge også skulle forsøke å få bragt økonomien i det lokale norske sjøforsvar i orden og dermed avlaste T. for et intendanturarbeide som han stadig hadde beklaget sig over. I det samme brevet 29/7 1717 heter det derfor, at Rosenpalm i Norge skal konferere med general Wedel i sakens anledning, og det skal overlates til Wedel å avgjøre om Rosenpalm med sitt flaggskib skal bli deroppe. I så tilfelle vilde han jo bli eldste sjøofficer i Norge, og T. altså bli underlagt hans kommando.

I og for sig er det naturligvis uholdbart, at Wedel som hærens øverstkommanderende skal få avgjørelsen i sjømilitære kommando-forhold. T. var jo ikke underlagt Wedel, han lå direkte under Admiralitetet, og det er selvsagt dette som avgir innstilling i sjømilitære kommandosaker. Men Admiralitetet var i det hele tatt ikke blitt tilspurt i denne sak. I stedet for å henvisse spørsmålet til Admiralitetet, fulgte Wedel vinket, idet han gikk ut fra at T. fortsatt skulle lede de sjømilitære operasjoner på Bohuslänskysten.

22/8 1717 ankom Rosenpalm til Norge. T. hadde da alt 5/8 i et littert brev til kongen levert et grundig forsvar for sin adferd ved Strömstad, og bedt inntrengende om at kommando-forholdet ikke må bli endret, men hvis kongen ikke kan oppfylle denne bønn, at han i allfall må forflyttes annetsteds hen, så han forskånes for å stå som underordnet i en flåte hvor han selv har vært chef. Dette siste blir innvilget, men det trekker lenge ut; først 9/11 får han sin avløsning. Så vil han ned til Danmark; han avslår tilbud om å reise med en fregatt, og forlater Norge 6/12 på en liten hukkert med 4 små kanoner og 19 mann ombord. Det ble en eventyrlig ferd. På høyden av Varberg kom hukkerten næste dag i kamp med en svensk fregatt på 16 kanoner og med 60 manns besetning - og jaget den på flukt. Nogen timer etter grunnstøtte hukkerten ved Kullen, og det var med nød og neppe T. greide å komme over til Sjælland med en lekk jolle. I Kjøbenhavn blev han 10/12 beordret til chef på linjeskipet "Ebenezer", tilhørende Østersjøflåten under Raben.

store batteri Carolus på Laholmen. Følgen var at han blev hårdt såret, og da ingen av de deltagende officerer kunne overta ledelsen, måtte han gi ordre til tilbaketrekning.

Selv det strategiske utgangspunkt og det taktiske opligg for angrepet var det fra militært synspunkt intet å si på; men tilbaketrekningen var et faktum; og nu hadde altså Gabel fritt slag. T. blev avløst som chef for Nordsjøeskadren av schoutbynacht Rosenpalm, som snart etter blev utnevnt til viceadmiral, og som straks ophevet enhver sjømilitær offensiv på Bohuslänskysten, med den åpenbare ulykke til følge, at svenskene uhindret fikk føre sin forsyningslinje frem til Fredriksten, som dermed i 1718 atter stod for fall, da døden innhentet Karl XII og reddet hvad ingen Rosenpalm hadde kunnet.

Det interessanteste ved angrepet på Strömstad er imidlertid det efterspill som T.s offensiv satte i gang på det indre plan. Som utgangspunkt for det som nu var under utvikling, må understrekkes, at

Forgjeves forsøker T. nu å få sitt forhold ved Strömstad rettslig belyst. 2 á 3 ganger ber han om at det må bli nedsatt en krigsrett for å dømmme i saken. Han forlanger ingen nåde eller medlidenehet om han av denne skulde bli dømt skyldig. Det han mener å ha rett til å forlange, er at den høieste sakkyndige sjømilitære rett, Admiralitetet som domstol, får det avgjørende ord.

Men det var jo nettopp dette Gabel var redd for. Han hadde selv lagt sig ut med Admiralitetet ved å redusere dets innflytelse; men Admiralitetet som domstol kunde han ikke komme til livs, og så gjaldt det å sperre T. adgangen til det. Da derfor T. var kommet sig ned til Kjøbenhavn, var adgangen for ham til slottet blitt sperret. Men det skulde mere til for å stanse en mann som hadde banet sig vei inn Dynekilen. Da derfor kongen holdt sin vanlige kur - hvor hvem som helst av hans undersåtter kunde söke ham -, fulgte T. med i flokken og slapp frem til kongen. Hele januar og februar 1718 gikk likevel uten at noget blev foretatt. 28/2 1718 sendte T. kongen en lengere forestilling, hvor han slutter med å be om at saken må få en avgjørelse, slik at han med nirkjærhet kan gjøre sin plikt på det forestående tokt til Østersjøen.

Og endelig 14/3 beordrer kongen Admiralitetet til å foreta en inngående undersøkelse av det strategiske grunnlag for angrepet på Strömstad, av den autorisasjon T. hadde til å foreta det og endelig av den taktiske planlegning og gjennemførelse av angrepet. Efter disse undersøkelser skulde så Admiralitetet avgjøre om hvorvidt der forelå grunnlag for en krigsrett.

T. fikk så ordre om å fremlegge sitt forvarsskrift, noget han etterkom i et overordentlig interessant, sjømilitært vel underbygget dokument, dateret 29/3 1718. Han var nu nådd frem dit han vilde, og han har neppe vært i tvil om utfallet, når først det sakkyndige Admiralitet hadde fått saken til behandling. Det er da heller ingen grunn til å tro at han i denne tid har gått rundt som et hengehode, til spott og spe for alle og enhver. Det motsatte synes å være tilfellet; for i denne tid har han som det synes levet som en grand seigneur. Revisjonsprotokollen viser i alle fall at han for dette år er ilagt luksusskatt for to tjener, kusk, karosse og hester.

Og så, 13/4 1718, forelå Admiralitetets kjennelse (inntatt i "Tordenskiolds Brev" som bilag til brev nr. 688, side 640). Punkt for punkt gir Admiralitetet enstemmig T. sin betingelsesløse tilslutning og konkluderer med å si "at hand snarere kunne forvoldt sig Tiltale og Ansvar, om hand havde underladt Attaqven". Og noget grunnlag for krigsrett foreligger således ikke, sier Admiralitetet.

TORDENSKIOLD'S SIDSTE TOGT OG HAVN

I anledning af 250-årsdagen for hans død.
af
Børge Ørsted

Tordenskiolds korte liv var fuld af dramatik, og hans bratte død i-dag for 250 år siden ikke mindre. Men det tog sandelig også sin tid inden hans afsjælede legeme fandt hvile i Holmens kirkes smukke kapelsal. Tordenskiold gik vel ikke igen, som helten i de gamle sagn, men i næsten hundrede år blev der bestandig flyttet rundt med ham.

Allerede transporten fra Hildesheim ved Hannover, hvor Tordenskiold var blevet dræbt i en duel med den svenske oberst Staël von Holstein, foregik ikke just på den mest bekvemme endsige hurtigste måde.

Efter at han i et gæstgiveri i Rethen var blevet balsameret og lagt i kiste, overførte man ham til byens gamle kirke, hvor han henstod i næsten en måned ved siden af altret. Først da kunne hjemsendelsen finde sted og ikke, som hans venner havde håbet med den danske fregat Raa, der tilfældigvis lå i Travemünde, men på koffardigalioten Sofie Hedvig, som man blev nødt til at hyre.

Ved ankomsten til Københavns toldbod skulle desværre endnu et håb gå i lyset, det yderst beskedne at Tordenskiold måtte blive bragt til Holmens kirke af sine kolleger og med maner.

Nu skete det om natten den 3. januar 1721. I blæst og regn blev kisten sejlet til Vandporten, en trappe ved kapellets øndre ende og herfra af nogle underofficerer båret ned i kirkens ligkammer, som lå i kapellets kælder og mest blev brugt til kister, hvorom der endnu ikke var truffet bestemmelse. For sin ulejlighed i denne forbindelse fik kirken 10 rigsdaler og 6 skilling og seks skoledrenge, som havde båret lygter, 4 skilling.

Derimod havde man intet at takke kirkens gejstlighed for. Den trofaste købmand Niels Hjort, som havde været Tordenskiolds kommissionær, kunne trods store anstrengelser ikke skaffe ham en kristelig begravelse. Holmens provst Corfits Schnurmann, som her skulle være trådt op, formanedte tværtimod Hjort til at se sig vel for, at der ikke blev gjort for megen stads af den afdøde.

Et årstid senere sendte Hjort en ansøgning til kongen på hele familiens vegne, men den nåede efter alt at dømme aldrig frem. Hvad man bad om var, at majestæten "ville lægge Naade til Naade og allernaadigst tillade, at Liaget maatte læggis udi en Marmorkiste og udi Begrafvelse Stedet opsættis et Marmor Ephitaphium og Inscription til en liden Åre Minde af den sal: Tordenschiolds udviiste Troeskab og Tapperhed..."

Når man hører om alle de viderværdigheder, som mødte Tordenskiold på hans sidste togt, må man uvilkårligt spørge, hvem der stod bag?

Niels Hjort, som var nærmest til at vide, hvorledes det hang sammen, meddeler på given foranledning blot: "Det er bekandt at dend sal: Herre hafde mange Fiender, af hvilke de fleeste icke meget torde purre hannem i levende Live, men da hand ved Døden var afgaaen maatte mand taale og høre adskilligt".

Hjort nævner ingen navne, men mistanken samler sig især om den daværende overkrigssekretær for land- og søetaten, viceadmiral C. Gabel. Tordenskiold havde flere gange sat admiralen bedrifter noget i skyggen, blandt andet ved sin indsats i Dynekilen, hvor Gabel var hans eskadrechef, og den slags tilgives jo ikke let.

Men Tordenskiold havde rigtignok også selv givet sine misundere gode kort på hånden, da han satte sit unge liv over styr i en duel. Militær honnør ved begravelsen kunne han under sådanne omstændigheder ikke gøre krav på. Og i virkeligheden måtte han efter Christian V's Danske Lov hverken begraves i en kirke eller på en kirkegård.

På den anden side blev disse strenge bestemmelser kun sjældent håndhævet. I alt fald havde man blot syv år forinden dispensed fra dem i et tilfælde, som ganske lignede Tordenskiolds.

Da den danske kommandør Christian Thomesen Carl i 1713 havde mistet livet under en duel med den russiske generalmajor de Staff på torvet i Greifswalde, blev han bragt til Danmark på en orlogsmand og begravet under bænkene i Holmens kirke, men "efter Jordpaakastelse var skied".

Som skrevet står i begravelsesbogen var Tordenskiold kun "indsat til Forfløtning" i kirkens ligkammer. Og man tør sige, at han blev flyttet, da kirkeværgen hverken kunne få at vide, hvad skæbne der var liget tiltænkt, eller hvor han kunne få sine penge. I 1731 anmodede man arvingerne om 122 rigsdaler og i 1748 om "en nogenledes ræsonnable Diskretion", da Tordenskiold ellers ville blive nedgravet på kirkegård.

Slet så galt gik det dog ikke, selvom man indtil dato ikke har set en hvid. Men i 1759 blev Tordenskiolds kiste flyttet til ligkammeret under gulvet ved altret, hvilket lyder af mere end det er, og kun for allerede i 1782 at blive hejst op og åbnet, da en brodersøn kom på besøg fra Norge. Ved denne lejlighed konstaterede man, at liget endnu var vel bevaret og i øvrigt havde en umiskendelig lighed med den sene slægtning, som var mødt op.

Muligvis stod kisten herefter nogle år fremme i kapellet endog forsynet med en glasrude, men i 1787 blev den fra sin forrige plads ved altret flyttet over i kapellets store fælleskrypt, hvor den ifølge begravelsesbogen skulle stå "for bestandig".

Kisten var nu også så skrøbelig, at bunden bær var faldet ud under den sidste flytning. Den historisk interessererde kirkevæрг Erik Christian Dan fik dog snart skaffet en ny til veje, som han forsynede med følgende indskrift på en tinplade: "Herudi er nedlagt/Det Forkrænkelige af/Den berømmelige/Søe-Helt/Vice Admiral Tordenskiold". Et beskedent mindesmærke til 4 rigsdaler og 3 skilling, som kirken måtte betale.

Inden Tordenskiold påny forsvandt under gulvet, havde man i al beskedenhed arrangeret ham en lit de parade i kapellet. Ganske vist havde han skæmmet sig en del, men alligevel strømmede folk til, og allerede samme år henvendte søetatens konstituerede bygmester, professor Meyn sig til kongen på "flere tro Undersaatters Vegne" for at skaffe ham et mindesmærke.

I sit brev til Christian VII skriver Meyn, at majestætens oldefader ikke blot havde ophøjet Tordenskiold i adelsstanden, skænket ham sit portræt besat med diamanter - noget nær det samme som en høj dekoration idag - og "holdt ham ... i Vejret trods alle hans

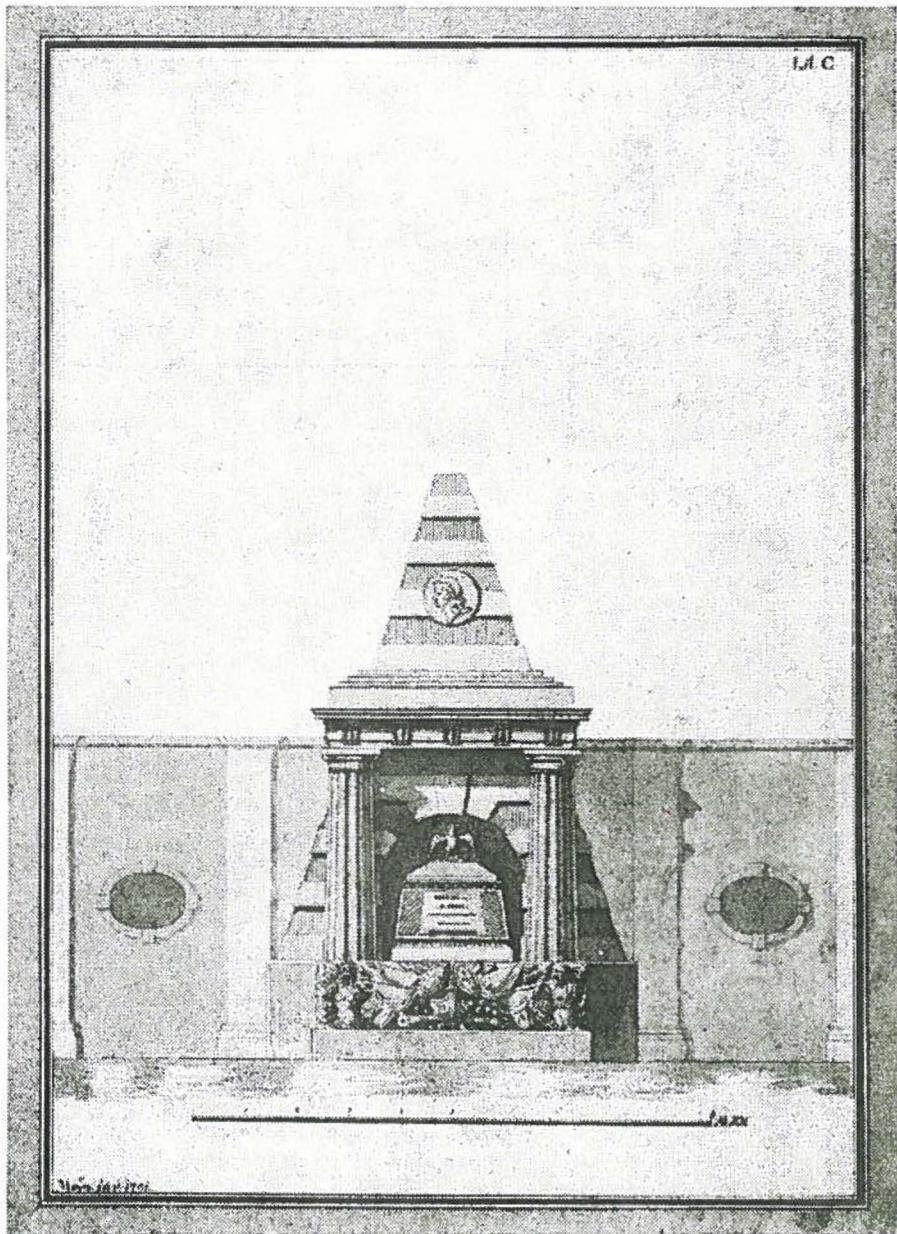
Misundere", men også befalet, at der blev rejst "et prægtigt Monumment over ham". Den sidste påstand havde vist ikke stort med sandheden at gøre, men det kunne man ikke i så vigtig en sag tage tungt på.

Selv om der næppe endnu forelå noget forslag til mindesmærket, bad man om tilladelse til, at opstille det på en plads ved Toldboden. Men denne plan satte både admiralitetet og generaltoldkammeret sig imod og istedet foreslog man Meyn at anbringe monumentet inde på Gammelholm, "ved det Pakhus, som vender ud mod Kanalen". Da Meyn med rette mente, at her ville det næppe blive set af ret mange, anmodede han om at få anvist et sted på "den Del af St. Anne Plads som vender ud til Flaaden".

En overgang kunne de mange myndigheder, som efterhånden var blevet blandet ind i sagen, nok gå med til et mindesmærke for Tordenskiold på Sank Annæ Plads, men blot alle andre steder end der, hvor Meyn havde ønsket, at det skulle stå. Det påtænkede monument var nu på vandring fra den ene ende af pladsen til den anden i godt et år, så fik Meyn pludselig besked om at han kunne anbringe det i Rosenborg have. Den utrættelige arkitekt svarede straks tilbage, at han fandt ikke Kongens have tilstrækkelig "publique", men i stedet havde han "forfattet en Tegning paa et Monuments Oprettelse ved den Muur, som er opført før Holmens Kirkegaard mellem Admiralitetet og de 3de Jerndøre paa ommeldet Muur". Tegningen beror i dag i Kunstabakademiets samling af arkitekturtegninger og er måske ikke ganske vellykket, men det havde man i admiralitetet mindre sans for. Derimod var de høje herrer med al respekt for Tordenskiold absolut imod, at han fik et mindesmærke "til offentlig Beskuelse uden for Holmens Kirke, hvor den destinguerte General Admiral Lieutenant Staer indenfor". På den anden side var der ifølge deres svar intet til hinder for at opstille monumentet "inde i Holmens Kirke eller dens Capel, om saadant ønskes". Da Meyn døde i 1808 var hans smukke bestræbelser dog ikke blevet kronet med held. Når det holdt så hårdt, var det sikkert fordi mange af flådens ældre officerer endnu dengang betragtede Tordenskiold med nogen skepsis.

Men i 1817 sendte kontreadmiral Hans Lindholm Frederik VI et nyt forslag, som på en helt anden måde satte gang i tingene. Admiral Lindholm var nemlig ikke blot en dygtig sømand, men også en dreven diplomat. Det var ikke uden grund at han i sin tid efter slaget på reden blev usæt til at føre de vanskelige forhandlinger om en våbenstilstand med Nelson og Parker.

Hvorledes Lindholm i denne sag brugte alle sine diplomatiske talenter på kongen, fremgår af hans brev, der er skrevet i et højtideligt men ikke opstyret sprog. Som kongens gamle jagtkaptajn vidste han nok hvordan monarken ønskede at blive tiltalt. Sin skrivelse begynder Lindholm med følgende linier: "Det var i Aaret 1785, at man befandt Vice Admiral Tordenskiolds Liig Kiste, som var nedsat i en Begravelse i Holmens Kirke, i en forfalden Tilstand. Admiralitetet lod den optage, for at lade forfærdige en nye Kiste. Tordenskiolds Liig Kiste blev aabnet og hensat i Choret, enhver gik ind, for at see de jordiske Levninger af en Mand, som enhver Søe Krieger, ja enhver Dansk Mand erindrede med Høyagtelse". Og Lindholm fortsætter sit brev med at foreslå den simple fyrretræskiste, som admiralitetet havde ladet lave på Holmen, ombyttet med en ny "af sund og tørt Sællandsk Eeg" bemalt "med en graae Steen Farve".

Tegning af Søetatens bygmester, professor Peter Meyn
til et monument for Tordenskiold ved Holmens Kirke
1790. Tegningen beror nu i Kunstakademiet.

Dette rørende udtryk for den fattige men solide danske empire var det Lindholms tanke at opstille i kapellet på et nærmere bestemt sted, hvor ethvert ligfølge kom forbi. Bagved i muren skulle der anbringes en marmortavle med en indskrift, som O. Malling havde gjort forslag til.

Velvidende at Frederik VI nødigt lod sig noget sige, prøver Lindholm hele tiden at give det udseende af, at planen slet ikke er hans egen, men som han selv udtrykker det, majestætens "skiønne Tanke".

Få dage efter at kongen havde modtaget Lindholms ansøgning lod han udfærdige et reskript til admiralitetet, som skulle skaffe ham at vide, hvad projektet vil komme til at koste.

Ekvipagemesteren på Gammelholm, kommandør Carl A. Rothe og professor Peder Malling, som i 1815 var søetatens bygmester, fik meget naturligt overdraget at fornære kongen med de nødvendige oplysninger i denne sag. Og allerede en måned senere kunne de meddele kongen, hvad Lindholms forslag ville koste, men også prisen på samme projekt i en mere fornem udførelse, som de selv havde udarbejdet. Det var der ganske vist ingen der havde bedt dem om, men da de lovede, at udgifterne "paa nogle Hundrede Rigsbankdalere nær blive lige høje", hvilken plan man valgte, fil de lov til at følge deres eget hoved.

Nu blev egetræskisten opgivet til fordel for en marmorsarkofag overskygget af en ørn med en tordenkile i kløerne. Først var det planen at hente det nødvendige materiale til sarkofagen og mindetavlen bagved "fra Frederiks Kirkeplads", hvor endnu ingen havde tænkt på at gøre den påbegyndte katedral færdig. Senere fik man tilladelse til at ombytte det billigere norske marmor, som man kunne få her, med det finere sorte marmor, der lå mellem ruinerne af Vor Frue kirke, som englænderne havde skudt i grus under deres venskabelige besøg i 1807. Til gengæld afskrev man ørnen, som man mente, var blevet overflødig, nu "da Monumentet i andre Henseender vinder ved det ædlere Materiale".

Også tavlen bag kisten blev lavet om. Nu skulle den ikke blot have en indskrift men også et billede af søhelten. Oprindelig var det meningen at opsætte Tordenskiolds portræt malt på kobber, men senere endte det med "en Medaillon i hvidt Marmor". Denne opgave blev betroet billedhuggeren, professor N. Dajon, som efter Mallings anvisninger også huggede resten af tavlen og den smukke sarkofag.

På forsiden blev kisten forsynet med navnene på de tre lokaliteter, som er kendt af enhver, der kender Tordenskiold: Dynekilen, Marstrand og Elfsborg. På kistens ene ende anbragte man Tordenskiolds adelsvåben, på den anden hans fødsels- og dødsdag men begge dele forkert angivet. Af sagens akter fremgår det, at denne dobbelte fejl, som man i årevis har undret sig over, stammer fra admiral Lindholm. Derimod kan det næppe regnes ham til last, at Tordenskiold er kommet til at hedde Peder på marmortavlen bag kisten, skønt han var døbt Pitter og altid kaldte sig Peter.

Men disse småfejl er kun skønhedspletter på et yderst vellykket arbejde, der kom til at koste 3749 rigsdaler, hvilket var 451 rigsdaler mindre end overslaget. Malling indrømmer dog, at besparelsen især hidrørte fra, at man i sidste omgang havde opgivet et jerngeländer omkring kisten, da det "baade med Hensyn paa Ziirligheden og Sikkerheden for Monumentets Bestandighed, godt kan undværes".

Det tog sin tid, men da man var nået til vejs ende, havde Tordenskiold ikke blot fået et smukt mindesmærke, men det var omsider lykkedes at finde et sted, hvor hans støv efter menneskeligt skøn

virkelig kan få lov til at hvile "for bestandig". Familiens snart hundrede år gamle ønske var endelig blevet opfyldt.

Ifølge dagbladet Dagen blev Tordenskiolds jordiske rester, som nu kun var få, overført til marmorsarkofagen den 17. juli 1819 kl. 2 om eftermiddagen. "Ved Indsætningen", skriver avisens i sit referat af begivenheden, "maatte Ingen komme ind i Capellet; alle Tilgange vare lukkede og besatte med Vagt".

Med disse oplysninger in mente vil man forstå, at Holmens provst, dr. H.M. Fenger mistede noget af sin tro på den mundtlige overleverings vederhæftighed, da "en brav Mand", som han kalder ham i sine erindringer, meddelte ham følgende historie om sin far.

Da Tordenskiold i sin trækiste skulle sænkes ned i sarkofagen, stod fortællerens ophav på den ene side og holdt på gjorden, som var anbragt under kisten, mens Frederik VI stod overfor og havde fat i den anden ende. Da de nu begge strammmede gjorden og senere sænkede kisten ned, slog kongen og manden hovederne sammen til den sidstes store forfærdelse. Han havde jo lagt - om ikke hånd - så dog hoved på "Herrens salvede".

Historien er god, men havde unægtelig været bedre, hvis kongen den pågældende dag havde været tilstede i kapellet.

Men man havde sine gode grunde til hverken at indbyde kongen eller andre honoratiores ved denne lejlighed; og den strenge afspærring var ikke blot foretaget for at holde profane blikke borte fra Tordenskiolds lig, da kisten før flytningen endnu engang blev åbnet. Kapellet var på daværende tidspunkt i en tilstand, som uden overdrivelse tør kaldes skandaløs. Man kunne under ingen omstændigheder vise det frem.

Men hvad man prøvede at skjule for verdenen, kom i alt fald inden længe til kongens kundskab, og allerede den 2. august samme år modtog kirken gennem admiraltetet hans faderlige formaning, som begynder sålunde: "Da vi have erfaret, at der i Kapellet ved Holmens Kirke skal være en fatal og usund lugt af de Liig, som der bisættes, saa ønske Vi, at Collegiet paalægger Kirkeværgerne i Fremtiden at drage Omsorg for, at sligt saavidt mueligt forbygges, deels ved at lade røge med Røgelser, som rense Luft'en og deels ved at skaffe tilstrækkelig Lufttræk, hvilket kan skee ved at oplukke et fornødent Antal vinduer i Kapellet ligeoverfor hinanden". Men udover de ilde lugte må kongen også alvorligt påtale, at man havde flyttet Niels Juel og hans gemalinde bort fra deres gamle pladser i kapellet og anbragt andre ligkister, hvor de stod.

Til kirkens ros skal det siges, at man straks satte professor Malling igang med at ordne familien Juels begravelse, mens stabskirurgen og stabslægen blev mobiliseret for at tage sig af luftforurenningen.

Endnu efter sin død kunne Tordenskiold øjensynlig afskaffe gammel slendrian og bringe orden i tingene.

I de godt hundrede år der er gået siden Tordenskiold blev stedt til hvile i sin marmorsarkofag, har ingen endnu haft held til at forstyre ham. Det har dog ikke ganske manglet på forsøg i så henseende.

Da kisten i 1903 skulle poleres op, ytrede provst Fenger ønske om at få den åbnet, så at læger kunne undersøge og især måle Tordenskiolds lig. Tanken blev imidlertid snart opgivet, da stenhuggeren

frygtede for, at det tunge låg, som var kittet til kisten med voks, ville knække over, hvis man prøvede på at løfte det.

Senere har stærkt nationalt bevidste nordmænd forlangt at få Tordenskiold bragt hjem, som de siger, til Nidaros domkirken i Trondhjem.

Nu skal jeg vel voge mig for enhver udtalelse om, hvorvidt Tordenskiolds kiste bør stå i Danmark eller Norge. Jeg har venner iblandt Norriges fjelde og vil nødigt miste en eneste af dem og slet ikke dem alle på et bræt. Men det forekommer mig, at Tordenskiold måtte føle sig lidt fremmed i St. Olavs helligdom, som den tager sig ud idag. Sely har han jo kun kendt den yderst beskedne sognekirke, som man i det 16. århundrede fik lavet sig af den gamle domkirkes ruiner. Den nuværende storståede men måske nok lidt tvivlsomme rekonstruktion af den ødelagte katedral har han i alt fald aldrig kendt, da man først for alvor kom i gang med den ved århundredeskiftet.

Derimod er Holmens kirke, i hvis kapel hans kiste nu står, sikret den kirke, som han tuest har besøgt. Der er i Oehlenschlägers tragedie om Tordenskiold adskilligt, som må stå for digterens egen regning, men hans kække helt kunne i alt fald meget vel om natten før duellen i drømme have hørt: "Som naar, i Holmens, Organisten tadt/Paa Orglet ganske sagte præludeerde, /Mens til Fropræken Lyse-ne blev tændt,/Og der endnu var kommen Faa i Kirken". I den tid Tordenskiold gik på søkadelakademiet, som det hed dengang, skulle kadetterne nemlig deltage i de tidlige morgengudstjenester i Holmens kirke hver onsdag og fredag. Men desforuden skulle de dagligt kl. 6 1/2 om morgenens samles i kirken til bøn. At man mødte op til søndagens højmesse var en selvølge.

Caspar P. Rothe fortæller i sin biografi om Tordenskiold, at man i hans kadetdage ofte hørte ham overstemme hele Holmens menighed med sin "overmaade sterke syngende Bas". Samme menighed vil meget nødig undvære Tordenskiold og ikke blot, fordi han nu må tie stille.

BØRGE ØRSTED

- o -

Forfatteren til ovenstående er præst ved Holmens Kirke, dr. theol. Børge Ørsted. Manuskriptet har været anvendt ved forfatterens fordrag i Danmarks Radio den 12. november i år.

Marinehistorisk Tidsskrift har atter i år modtaget sæfartstidsskriftet VIKINGENS Julenummer. Man glæder sig over artiklerne og de dejlige farverrepræsentationer af skibsmalerier. Det skal dog konstateres, at der i forhold til de foregående års julehefter, i år ikke er så meget sæmilitært stof, som vil have interesse for læserne af nærværende tidsskrift.

HCB.

